

Микола КАМІНСЬКИЙ

Острог – Острогжськ: за і проти

В історичній літературі можна натрапити на повідомлення про те, що вихідці з українського Острога в 50-х роках XVII ст. заснували російське місто Острогжськ. Так, у виданій в Канаді праці І. Левковича «Нарис історії Волинської землі» читаємо: «Острогжський полк, щоб уникнути польської кормиги, в силі до 1000 людей, під проводом Івана Дзинковського переселився в околиці Острогжська, де й осів над берегами р. Тихої Сосни» [4]. Цю книгу 1992 року перевидано в Луцьку 20-тисячним тиражем.

Книга В. Гайбонюка «Богдан Хмельницький в українській та світовій історії» дещо ширше подає цю тему. Повідомляючи про масове селянське повстання проти князя Корецького, автор зазначає, що це повстання «підтримали деякі козацькі полковники, зокрема полковник Острозького полку Заньківський» [2, С. 174]. А далі [2, С. 179], висвітлюючи тему переселення наших земляків на територію Слобожанщини після Берестецької битви, він ілюструє її так: «Зокрема, саме тоді і виїхав у повному складі, з сім'ями, сільськогосподарським реманентом і домашньою худобою вже згадуваний Острозький полк Заньковського і облаштувався на теперішній курській землі, заснувавши місто Острогжськ, назване на честь рідного волинського Острога. Ця цікава сторінка нашої історії ще чекає своїх дослідників».

Ймовірно, що автор книги запозичив цей опис у Д. Дорошенка, який його викладає так: «В 1652 році Іван Зіньківський з-під Острога на Волині вивів за собою тисячу козаків із жінками й дітьми. Він оселився далеко на сході й заснував місто Острогжськ, яке пізніше належало до Воронізької губернії. Збереглися відомості, як виглядало це переселення: Зіньківський, як полковник, привів із собою всю старшину; з ним був обозний, сотники, осавули, полковий писар, навіть два священики-капелани. Всі мали з собою родини, слуг, коней, волів, корів, свиней, одним словом, виселилися з повним господарством, яке зараз же відновили на новому місці» [3, С. 217]. Між тим, у Дорошенка немає згадки про участь Зіньківського у повстанні проти князя Корецького, а лише сказано, що це повстання підтримував дехто з козацьких полковників [3, С. 26].

А тепер спробуємо уявити суспільно-політичну атмосферу того часу: після Берестецької битви 1651 р. українці втратили завоювання, здобути

в попередні роки. Край лежав у руїнах, був безлюдним попелищем. 28 вересня 1651 року у Білій Церкві укладено з поляками новий договір, який обмежив територію Запорізького війська Київським воєводством, а раніше вона включала ще й Чернігівщину і Брацлавщину. У ту лиху годину по Україні шугали, лютуючи, польсько-шляхетські хоругви, забезпечуючи повернення колишнім власникам їх володінь. А в цей час, на очах у каральних польських загонів, мукаючи, ремигаючи, кувікаючи, кукурікаючи, з дитячим плачем і лементом, з доїнням корів і годуванням худоби, з усілякими, які лиш можна уявити, побутовими негараздами, тягнеться описана вище валка у таку далечинь – майже під Воронеж. А ще ж, щоб обжитися на новому місці, мабуть, треба було везти з собою і розібрані будівлі, бо ж не по оргнабору, не по «вербовці» їхали туди переселенці, там ніхто їх не чекав і хоромів їм не набудував, тим більше, що наближалася зима. Виїхати ж весною 1652-го з Острога тодішнім бездоріжжям, щоб встигнути оборатися-обсягтися, теж не уявляється можливим.

Тому П. Андрухов у своїй книзі «Волинська земля: з глибини століть до сьогодення» [1] з приводу «острозького» переселення категорично – ствердно не висловлюється, не подає його як доконаний факт, а дає читачеві можливість засумніватися: «Побутує думка (легенда, а може, правда), що з Острога на Слобідську Україну переселився цілий полк під керівництвом Дзінковського і заснував там ціле місто – Острогжськ». При цьому він посилається на джерела, з яких почерпнув цю інформацію, – праці російського історика XIX ст. П. Батюшкова.

Навіює сумніви у можливості такої події і опис П. Дорошенком старшинського складу полку. Адже і до Зборівської угоди, і після неї Острог не був підпорядкований козацькій адміністрації, а входив безпосередньо до складу Речі Посполитої. Отож не могло тоді бути в Острозі українського полку, тим більше козацького, якщо не брати до уваги загін повстанців у кількості 500 осіб.

А що ж було? А ось що подає 8-й том «Української радянської енциклопедії» [5, С. 91]: «Острогжський полк, рибинський полк – адм. тер. і військова одиниця на Слобідській Україні. Засн. 1652 селянами й козаками з Чернігівщини, які, рятуючись від польсь.-шляхет. гноблення, з дозволу рос. уряду оселилися на правому березі Дону при впадінні р.Острогощі в р.Тиху Сосну, заклавши тут м.Острогжськ (або Рибне), що стало полковим містом». Отож видно, що нове поселення нарекли Острогжськом не на честь нашого Острога, а за назвою багатої на рибу річки, на берегах якої воно постало.

Цю тему досліджувала доктор історичних наук К. Стецюк, вона ж і підготувала статтю для третього тому «УРЕ» про полковника Івана Дзиков-

ського, а не Занківського, Зінківського, Дзінковського чи Дзинковського:

«Дзиковський Іван (р.н.невід. – 29.IX(9.X)1670, Острогжськ) – острогжський полковник (1652-70). В 1652 2 тис. сел. і козац. сімей Чернігівського і Ніжинського полків на чолі з Д. переселилися з дозволу царського уряду на Слобідську Україну. Переселенці заклали м. Острогжськ – центр Острогжського полку» [6, с. 339].

Тож саме тому «легенда» про Острозький полк не стала надбанням енциклопедичного видання «Історія міст і сіл. Ровенська область» (Київ, 1973).

А на закінчення варто додати, що полковник І. Дзиковський не знайшов кращої долі на чужині – він був страчений за участь у повстанні під проводом С. Разіна.

Література

1. Андрухов П. Волинська земля (Ровенщина) з глибини століть до сьогодення. – Ровно, 1991.
2. Гайбонюк В. Богдан Хмельницький в українській і світовій історії. – Рівне, 1996.
3. Дорошенко Д. Нарис історії України. Т. 2. – Київ, 1992.
4. Левкович І. Нарис історії Волинської землі. – Луцьк, 1992.
5. Українська Радянська Енциклопедія. Т. 8. – Київ, 1982.
6. Українська Радянська Енциклопедія. Т. 3. – Київ, 1979.